

Fulls de la Revista

Sumari

L'unicorn

JOAN-ANTON ORIOL

Poemes de Venècia

ROS BERTRAN

Oh, temps traïdor

ALBERT CAROL BRUGUERA

Instants de vidre

LLUÍS LUCERO COMAS

Marques de biblioteca

SALOMÓ MARQUÈS

Dolors Caballero Roig,

il·lustradora d'aquests Fulls, va néixer a Vilafant. Va estudiar pintura i escultura a l'Escola Municipal de Belles Arts de Girona, al Centre Cultural la Mercè de Girona, al taller de l'artista empordanès Evarist Vallès i sobre vitralls emplomats a l'Escola de Ceràmica de la Bisbal. L'any 1996 es va llicenciar en història de l'art per la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha exposat la seva obra en mostres col·lectives a diferents municipis de l'Alt Empordà i en diverses fires. Té una exposició permanent a la Sala d'Art Virtual Empordart i va realitzar la seva primera exposició individual al centre cultural Can Laporta de la Jonquera l'estiu del 2003. Ha il·lustrat diversos llibres sobre el món clàssic grecollatí.

L'unicorn

Joan-Anton Oriol Dauder

El mot *unicorn* deriva del llatí *unicornis*, adjectiu, *unicorne*, substantivat en *unicorn*; d'un corn (*unus, cornu*), també anomenat *alicorn*, animal màgic amb virtuts meravelloses i curatives. L'*Unicornio* de Santo Domingo és el símbol que es posaven a bastants calendaris i pronòstics des del 1742 i 1746. Segons una citació de Coromines: «un hom anant per una muntanya enconrà un unicorn, e fugent de l'unicorn caygué en una sima...» (*Recull d'Eximplis e Mirades*); mot generalment dissimilat, primer en *olicorn* i després en *oricorn* (Sant Vicenç Ferrer, *Sermons*, I, 154). Alguns autors, com és ara Rita Schnitzer, han assenyalat que les primeres representacions de l'unicorn apareixen en baixos relleus assiris, d'uns 2.400 anys d'antiguitat. Aquest animal llegendari s'assembla a un petit cavall o boc de pell blanca,

amb peus d'antílop, cua de lleó, ulls blaus, barba de boc i greu bruel. Al front li surt una llarga banya recta que és blanca a la base i vermella a la punta. El lleó i l'elefant són els seus enemics, però l'unicorn, encara que de poca grandària, és tan feroç que pot matar els seus poderosos enemics d'un sol cop de banya. És el símbol de la força i de la puresa. Hom creia que només de tocar amb la seva banya les aigües tèrboles, aquestes tornaven a ser límpides. Beure de la seva banya protegia també contra tota mena de malalties. És esquerp, veloç com el llamp i molt difícil de capturar. Només pot ser domat i caçat per una verge. Davant d'ella, l'animal atroç perd la seva salvatgia i esdevé tan mansuet que arriba a posar el cap a la falda de la donzella. La noia l'amaneyaga dolçament; després el lliga amb un collaret d'or i el lliura als caçadors. A l'edat mitjana, la relació entre la donzella i l'animal s'associava a l'amor pur del cavaller enamorat de la seva dama. La captura i posterior traïció contra l'unicorn eren al·legories de la passió de Crist, men-

tre que beure de la seva banya significava prendre el calze de la comunió. Així, la banya és l'essència de l'unicorn: representa salut, poder i vida.

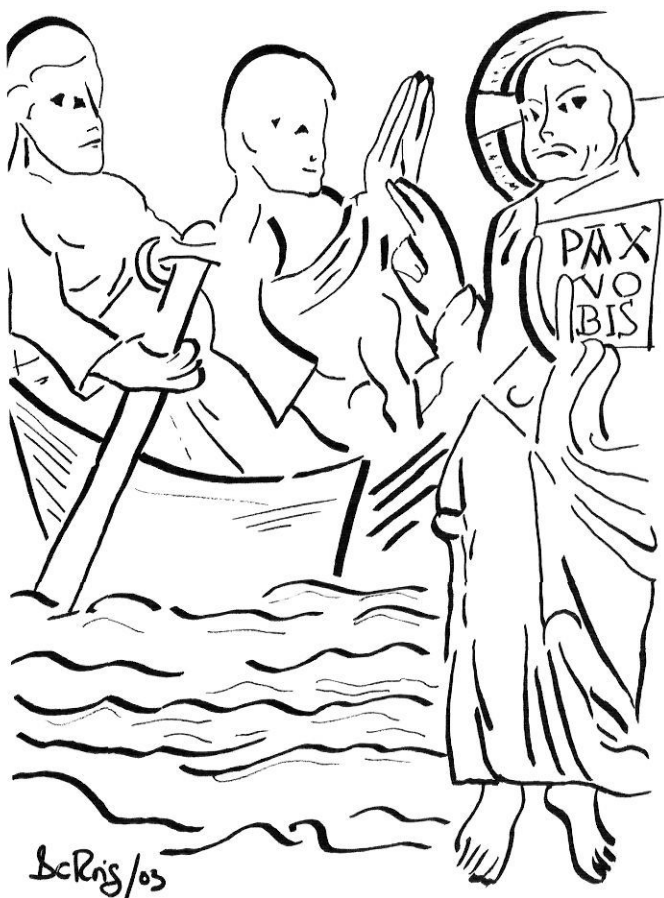
Ampliarem aquestes informacions amb alguns matisos d'altres autors. En primer lloc ens trobem davant un exemple fabulós aprofitat pels bestiaris antics i medievals per fer paral·lelismes amb la doctrina judeocristiana. «Tu vas exaltar el meu cos», diu el salmista, «com el corn de l'Unicorn» (Salms 92, 10). Priscil·lià, sant Basili i sant Ambrosi identificaren l'unicorn amb Jesucrist, i, en ocasions, l'àngel de l'anunciació, Gabriel, es representa com un caçador que condueix el «preciós unicorn» cap a la Verge. El *Physiologus* grec (segles III-IV dC) relata que l'unicorn és un animal petit com una cabra, però és molt fugisser, i els caçadors no se li poden apropar, car posseeix una gran astúcia. En aquell text antic s'explica la manera d'atrapar-lo (com ja hem esmentat). S'envia al seu encontre una donzella pura revestida amb una túnica, i l'Unicorn salta a la falda de la donzella; ella l'amanseix i ell la segueix; així el mena al palau del rei. No és res d'estrany, doncs, que els bestiaris medievals associessin aquest mite amb la figura de Crist; el corn de la salvació alçat per als jueus a la casa del pare David. Els poders celestials no van poder realitzar l'obra per ells mateixos, però Ell va haver de fer-se carn i habitar el cos de la verdadera Verge Maria. El *Physiologus* grec destaca també un altre atribut de la bèstia mítica. En els llocs on viu, hi ha un gran llac, al qual acuden tots els animals per beure, però abans que es reunixin, arriba la serp i vessa el seu verí damunt les aigües, i quan les bèsties adverteixen la presència de la metzina, no gosen beure i se n'aparten i esperen que vingui l'unicorn. Quan aquest s'apropa, entra directament al llac i fa el senyal de la creu amb la seva banya; llavors, el verí es fa inofensiu i tots els animals beuen. Al llibret *Els admirables secrets d'Albert Magne* es parla de les banyes, en general, i es diu que els moderns aprecien molt la banya d'un animal que s'anomena *licome* (en francès, *licome*=unicorn), i diuen que és bo contra el verí, bé que es prengui com a beguda, bé que s'apliqui exteriorment. Anàlogament, la banya del rinoceront va ser molt apreciada com a mitjà per augmentar la potència viril i evidentment té una significació fàl·lica.

Borges, al *Libro de los seres imaginarios*, afirma que la primera versió de l'Unicorn gairebé coincideix amb les últimes. Quatre-cents anys abans de l'era cristiana, el grec Ctèsias, metge d'Artaxerxes, refereix que en els regnes de l'Industán, hi ha ases silvestres molt veloços, de pèl blanc, cap de color porpra i ulls blaus, proveïts d'una banya aguda al front, que en la base és blanca, vermella a la punta i enmig completament negra. L'escriptor argentí cita Plini, Isidor de Sevilla, Leonardo da Vinci i l'orientalista Schrae-

der, el qual, vers el 1892, va pensar que l'unicorn podia haver estat suggerit als grecs per certs baixos relleus perses que representen toros de perfil, amb una sola banya. Borges dedica un capítol a part a l'unicorn xinès o K'i-lin, un dels quatre animals de bon auguri; els altres tres són el drac, el fènix i la tortuga.

Plini (VIII, 21) afegeix encara d'altres precisions, com és ara que alguns indis caçaven mones blanques i una altra fera aspra anomenada unicorn, semblant al cap d'un cérvol, a l'elefant en els peus, al senglar en la cua, i al cavall en la resta del cos, de bram greu i amb una banya dreta, negra, enmig del front, de la grandària de dues colzades i deien que aquesta bèstia no es podia atrapar viva. L'interpret d'una de les edicions de Plini que hem consultat diu que els grecs anomenaven aquest animal «rinoceront», per la banya única que tenien al front, d'on els llatins el designaren amb la denominació d'unicorn.

Aquest ésser fabulós, d'excel·lent olfacte, i *cavaller* —digne representant del seu gènere—, segons els bestiars medievals, només demana recolzar el cap damunt els genolls de les donzelles, i no és gens libidinós, com un personatge decadent de Huysmans. Però la bèstia, encara que no sigui tan lasciva com el llop del conte de la Caputxeta, és tanmateix un animal sensual, i aquesta és l'opinió de Robert Graves, el qual assenyala que, en la versió provençal de la faula, l'unicorn no és tan innocent com sembla, i que, en recolzar damunt les verges, el que en realitat fa és furgar amb el morro els pits de les donzelles tot intentant d'altres familiaritats, per la qual cosa la verge, agafant-lo per la banya, el duu on hi ha els caçadors (símbol de l'amor profà rebutjat per l'amor espiritual), d'on es desprèn —afegiríem nosaltres— que aquí el dlecadentisme es trobaria de part de la donzella i no pas de l'unicorn. Graves afegeix, encara, que aquest ésser fantàstic pot deixar perplex el poeta, però l'unicorn descrit per Plini —representat en l'escut heràldic britànic, llevat que la banya és una espiral blanca perpendicular— té un sentit relacionat amb el calendari: representa l'any solar de cinc estacions de l'alfabet Boibel-Loth. L'animal unicorne era originalment, segons sembla, el rinoceront, que és la bèstia més formidable del món —el que s'enfronta al rinoceront mascle fa allò que no s'atreveix a fer la pantera—, però a causa de la dificultat d'obtenir banyes de rinoceronts, els mercaders de l'època de Plini feien passar fraudulentament com a tals les banyes llargues, negres i corbes de l'òrix o antílop abissini. Plini —que sentia l'aversion i la desconfiança habituals en els romans pels animals fabulosos, i que esmenta l'unicorn com un exemplar zoològic genuí—, havia d'haver vist, en opinió de Graves, realment aquella banya. Una varietat interessant de l'unicorn és l'onagre, al qual Heròdot considerava autènticament zoològic; l'onagre és l'animal de Set, la cinquena part de l'any del qual es concentra en el solstici d'estiu i la seva banya s'exalça d'aquesta manera. I no hem d'oblidar que l'historiador Ctèsias va ser el primer grec que va escriure sobre l'unicorn, i que descriu la banya, a *Indica*, de color blanc, vermell i negre, i aquests, afegeix Graves, són els colors de la Deessa Lluna Triple, com ho demostra la faula de Suidas, on es compara una vedella jove amb el fruit de la móra; el déu de l'any estava sotmès a aquesta deessa. Per a Graves, l'unicorn tenia probablement un significat espacial, així com també temporal, encara que l'espai s'ha dividit sempre en quatre parts de l'horitzó i no en cinc. La creu quadrada, simple o convertida en gamma-da, ha representat des de temps immemorials el grau suprem de la sobirania i, sola o encerclada, era el símbol principal en la Creta minoica, i estava reservada a la deessa

i al seu fill, el Re. En conseqüència, la banya exalçada i sola de l'unicorn representaria per a Graves «el pol superior» que va directament des del rei fins al zenit, el punt més calorós que assoleix el sol. La banya de l'unicorn en l'arquitectura egípcia és l'obelisc, que té la base quadrada i acaba en punta piramidal: indica el domini sobre les quatre parts del món i el zenit. En forma rabassuda és la piràmide, i el domini que expressava originalment no era el del déu Sol, que mai no brilla des del nord, sinó de la Deessa Triple, el triangle de marbre blanc de la qual amaga per totes bandes la tomba del seu fill regí. I en aquest punt Graves enllaça amb la divinitat hindú Káli i la seva equivalent llatina Minerva, i amb el número cinc com a sagrat, i amb el culte de cinc deïtats i amb els misteris de Dionís en els quals la cabra-cérvol, l'*hircus-cervus*, era el símbol de la resurrecció, de l'esperança d'immortalitat de l'home, i sembla que quan els druides hiperboris anaven a Tessàlia reconeixien la cabra-cérvol, associada amb les pomes, com el seu cérvol immortal o cérvola blanca, relacionats també amb les pomes, ja que la pomera, *ut dicitur*, és el refugi de la cérvola blanca. D'ella deriva la seva barba ocasional, l'unicorn de l'heràldica i de l'art medieval; però entre els místics cristians la cabra-unicorn grega de la visió de Daniel ha portat bel·licositat a aquest animal en altre temps pacífic. Altrament, els mites i les llegendes que envolten l'unicorn segueixen el romanç de les faules a través de diversos fills de la Història, des dels papes i les princeses que van atresorar les banyes d'aquest animal fantàstic fins a les pintures i els tapissos que el representen, passant pels grans alquimistes que ompliren els seus bestiaris amb ells.

El simbolisme de l'unicorn és el de la puresa, en general, i el de la castedat femenina, en particular. D'ací que aquest animal fabulós sigui un emblema de la Verge Maria. D'altra banda, Álvaro Cunqueiro, en un escrit titulat *La destrucció del Perfecto*, referint-se a Confucí, diu el següent:

«Es el único hermano, el Perfecto, cuyo nacimiento y cuya muerte hayan sido señalados por la aparición del dulce Unicornio». Però, ja hem vist que no tots els autors estan d'acord a considerar l'unicorn només des del punt de vista positiu. Recordem la idea del *Physiologus Graecus*, que és «un animal de carrera veloç, d'una sola banya i que alimenta mals propòsits envers els homes». En canvi, l'Església, segons Jung, ignora aquest aspecte negatiu de l'unicorn. Els alquimistes veien en la bèstia mítica una imatge de l'hermafrodita. Sembla, però, un contrasentit, ja que en lloc de reunir la doble sexualitat, l'Unicorn la transcendeix. Altrament, es deia que la banya d'aquest animal contenia un antídoto infal·lible contra els verins, fins a tal punt que posant vi emmetzinat en una copa feta de banya d'unicorn, el verí esdevenia totalment innocu.

Epíleg

Una faula d'Higini parla d'una vedella nascuda de Minos i Pasífae que canviava de color tres vegades al dia. El bizantí Suidas deia que Ío era una vaca que canviava del color blanc al rosa i després al negre, i això volia dir que la lluna nova és la deessa blanca del naixement i el creixement, la lluna plena la deessa roja de l'amor i la batalla, i la lluna vella, la deessa negra de la mort i l'endevinació. Vet aquí, doncs, els colors que acompanyen també l'unicorn. Si Robert Graves parlà de la *deessa blanca* (o deessa triple) va ser perquè el blanc és el seu color principal, el color del primer membre de la trinitat lunar. I si aquí també s'ha parlat de la poma és perquè aquest fruit, en l'àmbit profà, per la seva forma gairebé esfèrica, actuava com a símbol còsmic, per la qual cosa, els emperadors i els reis sostenien a les mans, juntament amb el ceptre, una «poma imperial» que representava el món.